

LLUITANT CONTRA EL CORRENT ¹

Lev Trotski

abril de 1939

versió catalana feta per Alejo Martínez – alejomp@lycos.es - des de: "Luchando contra la corriente.", en, *Escritos*, Tom X, Volum 2, Editorial Pluma, Bogotà, 1976, pp. 359-375.

James: 1) M'agradaria molt escoltar l'opinió del camarada Trotski sobre el tremend ascens del temperament combatiu dels obrers francesos i de la real decadència del nostre moviment en aqueix mateix període. En la conferència de fundació es dedicaren sis sessions a la qüestió francesa i en el mateix final es produí una disputa sobre la naturalesa de la resolució a redactar, la qual cosa dóna una idea de la dificultat. C i S creien que es tractava només d'un problema de direcció i organització. Blasco opinava que els camarades podien analitzar la situació política però no tenien la capacitat necessària per a intervenir activament en la lluita de les masses. La meua impressió personal és que es deu a la composició social del grup, la seua concentració a París i el seu interès predominant en la política i no en la indústria, encara que a mitjan de 1937 notí un gran canvi en aqueix sentit. Inclús crec, no obstant, que es tracta d'una qüestió que requereix una anàlisi i una avaluació curosa.

2) *La qüestió espanyola.* Crec que no és massa tard per a iniciar, utilitzant totes les fonts possibles, una investigació de l'activitat organitzativa dels nostres camarades a Espanya, començant a partir de 1936. Pel que he escoltat, cinc-cents camarades ben organitzats dins del POUM podrien, almenys, haver fet l'intent de prendre el poder al maig de 1937. Crec que tenim molt que aprendre dels mètodes de treball que seguien els nostres camarades dins i fora del POUM. I també a França, i potser a Holanda i Gran Bretanya, on hi ha partits centristes i està la socialdemocràcia, i on és probable que hàgem de treballar com ho feren els nostres camarades en el POUM espanyol. Per aquestes raons crec que és important fer algun treball sobre les vertaderes experiències dels nostres camarades a Espanya.

3) *La secció britànica.* Vostès coneixen la història de la secció: l'escissió en 1936 i la formació de dos grups, un consolidat en el Partit Laborista i un altre fora. Quan arribà C, en l'estiu de 1938, ambdós grups tenien al voltant de setanta companys. El grup del Partit Laborista era més estable. La RSL era producte d'una fusió de la vella Lliga Marxista, que s'escindí amb Groves, amb el Grup Marxista, i estava en contacte amb uns vint admirables camarades d'Edimburg. El pacte d'unitat i pau estipulava que cada grup continués la seua pròpia activitat i que després de sis mesos es fes un balanç. Les últimes notícies

diuen que continua la fricció i que el grup del Partit Laborista és actualment el que domina.

En el Partit Laborista hi ha també un altre grup (el de Lee) que s'ha negat a fusionar-se, afirmant que aqueixa unió està condemnada a fracassar. El grup de Lee és molt actiu.

Li diguí al camarada C que finalment he arribat a la conclusió que: a) no tinc res a objectar a la majoria dels camarades del grup fusionista que treballa en el Partit Laborista; b) però que el grup independent, amb el seu periòdic, hauria de continuar. En última instància, la fracció que està en el Partit Laborista no guanyaria molts més militants sota les actuals circumstàncies, i la nostra independència com a grup amb un periòdic resultava absolutament necessària. Wicks, Sumner, Sara i d'altres membres de la vella Lliga Marxista, que havien treballat durant quatre anys al Partit Laborista i es trobaven encara dins del mateix, estigueren completament d'acord amb nosaltres en què es necessitava una veu independent. Els camarades del Partit Laborista desitjaven un periòdic teòric del tipus de *New International*. Diguérem que no; nosaltres volíem un periòdic com el vell *Militant*, en part teòric i en part d'agitació. No hi ha molt més a discutir sobre la qüestió anglesa en la mesura en què hom l'ha considerat durant prou de temps. Està clar que cap política ni consell poden fer miracles. No obstant, la posició de l'ILP és important per a nosaltres. Organitzativament és dèbil, però el seu periòdic publica entre vint-i-cinc i trenta mil exemplars per setmana, les seues reunions i declaracions es publiquen a la premsa burgesa, assoleixen prou suport financer com per a presentar quinze candidats en una elecció (la majoria d'ells perden el seu dipòsit de set-cents cinquanta dòlars per candidat). En general, diu molt del que nosaltres diem i es porta tot aqueix suport moral i financer que, per exemple, ens pertany als Estats Units, on no hi ha res entre nosaltres i la socialdemocràcia, tal com és. A més a més, l'ILP està sempre obrint-se i tancant-se, però nosaltres som incapaços d'aprofitar les constants ruptures i la insatisfacció general de la seua ala esquerra. Si poguérem trencar l'ILP i, com Maxton ha amenaçat espontàniament de fer, portar els militants escocesos a Escòcia i deixar expedit el camp en Anglaterra, no crearíem un gran partit que conduís immediatament a les masses, però faríem un extraordinari progrés.

Crec que la resolució de 1936 sobre els partits centristes, que plantejava que l'ILP aviat cauria en el stalinisme, fou un error i desorientà la secció anglesa. En l'actualitat, semblaria que el nostre futur progrés en Gran Bretanya en relació amb l'ILP depèn en gran mesura de què la nostra secció francesa assolisca atreure's els millors elements que militen en el PSOP. No obstant, propose que la nostra secció britànica no descuide de cap manera l'ILP i, mitjançant fullets i articles en la nostra premsa, es dote d'una política que assenyale les seues febleses i divergències i que s'aplique a accentuar les escissions que s'hi estan produint constantment de manera de facilitar la seua destrucció.

Finalment, està la qüestió dels camarades que s'estructuren en la indústria, com s'ha fet en un o dos districtes dels Estats Units on els intel·lectuals, per la seua decisió de posar-se en contacte amb les masses, han entrat en la indústria de l'alimentació i en altres, en alguns llocs amb gran èxit. Em sembla que a França, i molt més en Gran Bretanya, es podria provar aqueix mètode per tal d'enfortir aqueix contacte amb les masses que constitueix una de les majors debilitats del nostre partit en les grans ciutats com ara Londres, París i en alguna mesura a Nova York. Tinguem en compte que el partit belga, basat en una zona obrera de províncies, està extremadament ben organitzat i, malgrat certes debilitats polítiques en l'últim període, mostra que en qualsevol alça com la que es produí en França és possible exercir un paper molt més important o, almenys, progressar molt més que el que ho féu la nostra secció francesa.

Trotsky: Sí, la qüestió és per què no progressem d'acord amb el que ens permetrien fer-ho les nostres idees, que no són tan insensates com creuen alguns amics. No estem progressant políticament. Sí, és un fet, que al seu torn expressa el decaïment general del moviment obrer en els darrers quinze anys. Aquesta és la raó més general. Quan el moviment revolucionari en la seua quasi totalitat està declinant, quan a una derrota li'n segueix una altra, quan el feixisme s'està difonent pel món, quan el "marxisme" oficial és la més poderosa font de decepció dels treballadors, etcètera, resulta inevitable que els elements revolucionaris hagen de treballar contra el corrent històric general, inclús si les nostres idees, les nostres explicacions, són les més exactes i sàvies possibles. Però les masses no s'eduquen a través d'una concepció teòrica previsorà sinó a través del conjunt de les experiències que viuen. Aquesta és l'explicació més general: tota la situació està contra nosaltres. Ha d'haver-hi un canvi en la concepció de la classe, en els seus sentiments, en les seues simpaties, canvi que ens donarà l'oportunitat d'assolir un gran èxit polític.

Recorde algunes discussions sostingudes a Moscou en 1927, després que Chiang Kai-shek emmudí els treballadors xinesos. Ho predirem amb deu dies d'anticipació i Stalin se'ns oposà amb l'argument que Borodin estava alerta, que Chiang Kai-shek no tindria oportunitat de trair-nos, etcètera. Crec que la tragèdia es produí vuit o deu dies després i els nostres camarades expressaven el seu optimisme perquè les nostres anàlisis eren tan clares que qualsevol podia veure-ho i podíem estar ben segurs de guanyar el partit. Contestí que l'estrangulació de la revolució xinesa era per a les masses mil vegades més important que les nostres prediccions. Aquestes poden guanyar alguns intel·lectuals que s'interessen per coses semblants, però no les masses. La victòria militar de Chiang Kai-shek portaria, inevitablement, una depressió i aquesta mai provoca el creixement d'una fracció revolucionària.

A partir de 1927 hem tingut una llarga sèrie de derrotes. Som com un grup que tracta d'enfil·lar una muntanya i que ha de patir una vegada i una altra un despreniment de roques, de neu, etcètera. En Àsia i Europa es crea un nou i

desesperat estat d'ànim en les masses, que senten quelcom semblant al que dèiem fa deu o quinze anys des del Partit Comunista i són pessimistes. Aqueix és el sentiment generalitzat entre els treballadors. Aqueixa és la raó fonamental. No podem sostraure'ns al corrent històric general, a la constel·lació general de forces. El corrent està contra nosaltres, això està clar. Recorde el període entre 1908 i 1913 a Rússia. També hi havia una reacció. En 1905 teníem els treballadors amb nosaltres; en 1908, i fins i tot en 1907, començà la gran reacció.

Tot el món inventà consignes i mètodes per tal de guanyar-se les masses i ningú les guanyà; estaven desesperades. En aqueix moment l'única cosa que podíem fer era educar els quadres que s'estaven dispersant. Hi hagué una sèrie d'escissions per la dreta o per l'esquerra, desviacions sindicalistes, etcètera. Lenin romangué a París amb un petit grup, una secta, però amb la seguretat que hi hauria noves possibilitats d'alça, que es produí en 1913. Hi hagué una nova onada, però llavors vingué la guerra i interrompé aquest procés. Durant la guerra es produí un silenci de mort entre els treballadors. A la Conferència de Zimmerwald concorregué una majoria d'elements força confusos. En les profundes recessions de les masses a les trinxeres, etcètera, es covava un nou estat d'ànim, però tan profund i aterrit que no poguérem donar-li expressió. Això explica per què el moviment semblà molt pobre i àdhuc la gran majoria de què s'hi reuní en Zimmerwald es desplaçà a la dreta l'any següent, o al mes següent. No negaré la seua responsabilitat personal, però l'explicació general continua essent que el moviment encara havia de nedar contra el corrent.

La nostra situació actual és incomparablement més difícil que la de qualsevol organització en qualsevol altra època, perquè assistim a la terrible traïció de la Internacional Comunista, que sorgí de la traïció de la Segona Internacional. La degeneració de la Tercera Internacional es produí tan ràpidament i inesperada que la mateixa generació que assistí a la seua formació ara ens escolta i exclama, "però ja escoltàrem això una vegada!" A més a més, està la derrota de l'Oposició d'Esquerra a Rússia. La Quarta Internacional està connectada genèticament a l'Oposició d'Esquerra; les masses ens anomenen trotskistes. "Trotski vol conquistar el poder però, per què perdé el poder?" Es tracta d'una pregunta elemental. Hem de començar a explicar-ho per la dialèctica de la història, pel conflicte de classes, pel fet que inclús una revolució produeix una reacció.

Max Eastman ha escrit que Trotski li assigna massa valor a la doctrina i que si hagués tingut més sentit comú no hauria perdut el poder. Res en el món convenç més les grans masses que l'èxit i res les repel·leix més que la derrota.

Tenim també per una banda la degeneració de la Tercera Internacional i, per una altra, la terrible derrota de l'Oposició d'Esquerra amb l'extermini de tot el grup. Aquests fets són mil vegades més convincents per a la classe obrera que el nostre pobre periòdic, encara que té una tremenda circulació de cinc mil exemplars, com és el cas del *Socialist Appeal*.

Estem en un petit salt en mig d'un tremend corrent. Hi ha cinc o deu salts. Si hom s'enfonsa diem que es a causa d'un mal timoner. Però la raó no fou aqueixa sinó que el corrent era massa fort. És l'explicació més general; nosaltres, l'avantguarda de l'avantguarda, mai hauríem d'oblidar-ho per a no caure en el pessimisme. Després, aquest clima crea grups d'elements especials que s'organitzen al voltant de les nostres banderes. Hi ha gent valenta a què no li agrada nedar contra el corrent; és el seu caràcter. També hi ha elements intel·ligents però de mal caràcter, que mai foren disciplinats, que sempre cerquen una tendència més radical o més independent i es troben amb la nostra, però tots ells són, si fa o no fa, estranys al corrent general del moviment obrer. El seu valor té, inevitablement, un aspecte negatiu. Qui neda contra el corrent no està lligat a les masses. Així mateix, en els seus començaments, la composició social de tot moviment revolucionari no és obrera. Són els intel·lectuals, els semiintel·lectuals o els treballadors connectats amb els intel·lectuals els que no es conformen amb les organitzacions existents. Trobem en tots els països una quantitat d'estrangers que difícilment estiguen inserits en el moviment obrer del seu propi país. Un txec a Amèrica del Nord o a Mèxic esdevindrà més fàcilment en membre de la Quarta Internacional que no en la pròpia Txecoslovàquia. El mateix ocorre amb un francès en Amèrica del Nord. L'atmosfera nacional té un enorme poder sobre els individus.

Els jueus representen en molts països als semiestrangers no assimilats totalment, i adhereixen a qualsevol nova tendència crítica, revolucionària o quasirrevolucionària en política, art o literatura. Una nova tendència radical dirigida contra el corrent general de la història cristal·litza en aquest període entorn dels elements més o menys separats de la vida nacional d'un país donat i per a ells és més difícil penetrar en les masses. Tots nosaltres tenim una actitud força crítica davant de la composició social de la nostra organització, que hem de canviar; però hem d'entendre que aquesta composició social no ha caigut del cel sinó que ha estat determinada per la situació objectiva i per la nostra missió històrica en aquest període.

Això no significa que hem d'estar satisfets amb la situació. En allò tocant França, hi ha una llarga tradició del moviment francès que té a veure amb la composició social del país, especialment en el passat: la mentalitat petit burgesa, individualista per una banda i amb una tremenda incapacitat per a improvisar per l'altra.

Si analitzem el període clàssic de la Segona Internacional, ens trobem que el Partit Socialista Francès i el Partit Social Demòcrata Alemany tenien el mateix nombre de representants al parlament. Però si es comparen ambdues organitzacions s'advertirà que entre les mateixes hi ha una gran diferència. La francesa només podia recollir vint-i-cinc mil francs amb enorme dificultat, mentre que en Alemanya no significava res enviar mig milió. Els alemanys tenien diversos milions de treballadors en els sindicats i el mateix ocorria amb els francesos, però aquests últims no abonaven les seues contribucions. Engels

escrigué en una oportunitat una lletra en què caracteritzava l'organització francesa i concloïa dient-hi que "com sempre, les contribucions no han arribat". La nostra organització pateix de la mateixa malaltia, la tradicional malaltia francesa: incapacitat d'organitzar i al mateix temps mancança de condicions per a la improvisació. Pel que sabem, quan a França es produí un ascens, estigué lligat al Front Popular. En aquesta situació, la derrota del Front Popular fou la prova de la correcció de les nostres concepcions, igual que quan hom exterminà els obrers xinesos. No obstant, fou una derrota, i serà utilitzada contra les tendències revolucionàries fins que aparega una nova onada de nivell superior en els temps vinents. Hem d'esperar i preparar un nou element, un nou factor en aquesta constel·lació.

Tenim camarades com Naville i d'altres que se'ns han apropat fa quinze, setze o més anys, quan eren xicots joves. Ara són persones madures i en tota la seua vida conscient només han patit colps, derrotes terribles a escala internacional i, per tant, estan més o menys acostumades a aqueixa situació. Ells aprecien molt la correcció de les seues concepcions i poden analitzar, però mai han tingut capacitat per a penetrar, per a treballar amb les masses, i no l'han adquirida. És tremendament necessari mirar què estan fent les masses. Tenim gent així a França. Conec molt menys sobre la situació britànica, però crec que també comptem allí amb aqueix tipus de gent.

Per què hem perdut gent? Després de terribles derrotes internacionals es produí a França un moviment molt primitiu i d'un nivell polític molt baix menat pel Front Popular. El Front Popular (crec que tot aqueix període) és una espècie de caricatura de la Revolució de febrer. És vergonyós que en un país com França, que fa cent cinquanta anys passà per la revolució més gran del món, que el moviment obrer passe per una caricatura de la Revolució Russa.

James: Vostè no li atribuiria tota la responsabilitat al Partit Comunista?

Trotski: És un tremend factor que influeix en la mentalitat de les masses. El factor actiu fou la degeneració del Partit Comunista.

En 1914 els bolxevics dominaven absolutament el moviment obrer. Estàvem en els llindars de la guerra. Les estadístiques més exactes mostren que els bolxevics representaven almenys les tres quartes parts de l'avantguarda proletària. Però, a partir de la Revolució de febrer, els sectors més endarrerits (camperols, soldats, àdhuc exobrers bolxevics) es sentiren atrets pel front popular en voga i el Partit Bolxevic quedà aïllat i debilitat. El corrent general es trobava en un nivell molt baix, encara que poderós, i s'encaminava vers la Revolució d'Octubre. És una qüestió de ritme. A França, després de totes les derrotes, el Front Popular atragué elements que simpatitzaven teòricament amb nosaltres, però que estaven lligats al moviment de masses i durant algun temps quedàrem més aïllats que abans. Tots aquests fets poden combinar-se. Inclús puc afirmar que molts dels nostres camarades importants (encara que no tots),

especialment en les seccions antigues, seran rebutjats pel moviment revolucionari de masses arran d'un nou gir de la situació i que nous dirigents, una direcció fresca, sorgirà en el corrent revolucionari.

A França la regeneració començà amb l'ingrés al Partit Socialista. La política no era clara, però guanyà molts militants nous que estaven acostumats a un àmbit gran. Després de l'escissió es sentiren un poc desil·lusionats. No estaven tan assaonats. Aleshores perderen el seu interès, que no era molt gran, i foren novament guanyats pel corrent del front popular. Encara que lamentable, té explicació.

A Espanya les mateixes raons exerciren el mateix paper amb el factor suplementari de la deplorable conducta del grup de Nin. Aquest estava a Espanya com a representant de l'Oposició d'Esquerra russa, i durant el primer any no tractà de mobilitzar ni d'organitzar els nostres elements independents. Esperàvem guanyar Nin per a la concepció correcta, etcètera. L'Oposició d'Esquerra li donà públicament el seu suport. A través de la correspondència privada tractàrem de guanyar-lo i empentar-lo, però sense èxit. Perdérem temps. Fou correcte? És difícil afirmar-ho.

Si a Espanya haguéssim tingut un camarada expert la nostra situació hauria estat incomparablement més favorable, però no el teníem. Dipositàrem totes les nostres esperances en Nin, i la seua política consistia en maniobres personals per a evitar responsabilitats. Jugà amb la revolució. Era sincer, però tenia la mentalitat d'un menxevic. Fou un tremend colp, i lluitar contra el mateix només amb fórmules correctes falsificades pels nostres propis representants del primer període, els Nin, ho féu molt difícil.

No oblidem que perdérem la primera revolució en 1905. Abans de la nostra primera revolució teníem una tradició de gran coratge, abnegació, etcètera. Després fórem obligats a retrocedir fins a convertir-nos en una miserable minoria de trenta o quaranta homes. Aleshores esclatà la guerra.

James: Quants hi havia al Partit Bolxevic?

Trotsky: En 1910 érem unes poques dotzenes de membres en tot el país. Alguns estaven a Sibèria però no estaven organitzats. Lenin podia arribar per correspondència, o a través d'algun agent, com a màxim a trenta o quaranta persones. No obstant, la tradició i les idees imperants entre els obrers més avançats era un capital tremend que fou utilitzat després, durant la revolució; però en aqueix moment pràcticament estàvem totalment aïllats.

Sí, la història té les seues pròpies lleis que són poderoses, més poderoses que les nostres concepcions teòriques sobre ella. Ara vostès viuen una catàstrofe a Europa, la decadència, l'extermini de països. Influeix tremendament en els treballadors quan, d'una banda, ells observen els moviments de la diplomàcia, dels exèrcits, etcètera i, per l'altra, un petit grup amb un petit periòdic que dóna

explicacions. Però es tracta que poden ésser mobilitzats demà i els seus xiquets assassinats. Hi ha una terrible desproporció entre la tasca i els mitjans.

Si la guerra comença ara, i sembla que començarà, durant el primer mes perdrem les dues terceres parts del que actualment tenim a França. Es dispersaran. Són joves i seran mobilitzats. Subjectivament, molts romandran fidels al nostre moviment. Aquells que no siguin arrestats i que es queden, no sé quants, tres o cinc, estaran absolutament aïllats.

Només després d'alguns mesos començaran a manifestar-se a gran escala i per tot arreu la crítica i el malcontentament (en un hospital, en una trinxera, en una dona de poble) els nostres aïllats camarades trobaran una atmosfera distinta i diran una paraula d'estímul. I el mateix desconegut camarada d'alguna secció de París es convertirà en líder d'un regiment, d'una divisió, i se sentirà un poderós líder revolucionari. Aquest canvi té a veure amb les característiques de la nostra època.

No vull dir que hàgem d'acceptar la impotència de la nostra organització francesa. Crec que amb l'ajuda dels camarades yanquis podem guanyar el PSOP i donar un gran salt avant. La situació està madurant i ens diu "vostès han d'aprofitar aquesta oportunitat". És absolutament necessari que els vostres camarades nord-americans vagin a Europa de nou i que no aconsellen simplement sinó que, junt amb el Secretariat Internacional, decidisquen que la nostra secció entre en el PSOP, que té alguns milers de membres. Des del punt de vista de la revolució no hi ha gran diferència, però des del punt de vista del treball la diferència és enorme. Amb elements nous podem donar un gran salt avant.

Actualment als Estats Units tenim un nou tipus de treball i crec que, sense fer-nos grans il·lusions ni exagerar la cosa, podem ésser molt optimistes. Allí tenim molt de temps al nostre favor. La situació no és tan immediata, tan aguda. Això és important.

Llavors estic d'acord amb el camarada Stanley, que escriu dient que ara podem tenir èxits força importants als països colonials i semicolonials. Comptem amb un moviment molt important en Indoxina. Estic absolutament d'acord amb el camarada James en el sentit que podem arribar a tenir un moviment negre molt important, perquè aqueixa gent no ha viscut tan directament la història de les dues últimes dècades. Com a massa no coneixien la Revolució Russa ni la Tercera Internacional. Poden començar la història des del principi. És absolutament necessari disposar de sang nova; això explica que tinguem més èxit entre la joventut. Quan hem pogut apropar-nos als joves, hem obtingut bons resultats. Són molt accessibles a un clar i honest programa revolucionari.

Gran Bretanya i la ILP? També és una tasca especial. He seguit el problema una mica més de prop quan estiguí en Noruega. Em sembla que els camarades que entraren a l'ILP tingueren la mateixa experiència que la que tingueren els nostres camarades nord-americans dins del Partit Socialista. Però no tots els nostres camarades han entrat a l'ILP i, pel que puc observar, els que ho han fet

han aplicat una política oportunista; per això la seua experiència en l'ILP no ha estat tan bona. L'ILP ha quedat quasi com estava abans mentre que el Partit Socialista ara està buit. No sé com acostar-nos-hi ara. Actualment es tracta d'una organització de Glasgow. És un aparell local amb influència municipal; he escoltat que és molt corrupta. És producte d'un treball de divisió de Maxton. En l'ILP les rebel·lions en la base són normals. Durant els preparatius d'una nova convenció, Fenner Brockway esdevingué en patrocinador d'un sector rebel i s'assegurà una majoria. Aleshores Maxton digué que renunciaria. Fenner Brockway digué, "No, abandonarem la nostra victòria. Podem fer a una banda els nostres principis però no el nostre Maxton." Crec que el més important és comprometre, emplaçar els Maxtons i als Brockways. Hem d'identificar-los com a enemics de classe. Hem de comprometre l'ILP atacant tremendament i despietada a Maxton. És el boc emissari de tots els pecats del moviment britànic, i especialment de l'ILP. A través d'aqueixos atacs concentrats contra Maxton, a través de la nostra premsa, podem accelerar l'escissió de l'ILP. Al mateix temps, hem d'assenyalar que si Maxton és el lacai de Chamberlain, llavors Fenner Brockway és el lacai de Maxton.

James: Què pensa de la possibilitat d'un periòdic independent per a atacar a Maxton, etcètera?

Trotsky: Es tracta d'una qüestió pràctica. Si a França la nostra secció ingressés al PSOP crec que el Secretariat Internacional hauria de publicar quinzenalment *Quatrième Internationale* per a tots els països de parla francesa. Es tracta simplement d'una possibilitat jurídica. Crec que inclús si treballem dins del Partit Laborista hem de tenir un periòdic independent, no com a opositor dels nostres camarades que estan dins, sinó més bé per a estar fora del control de l'ILP.

¹ "Lluitant contra el corrent, *International Bulletin*, Socialist Workers Party, Vol II, nº 4, on es titulava "La Quarta Internacional a Europa". Esborrany de la transcripció taquigràfica, sense corregir, de la primera de les dues discussions sobre la Quarta Internacional realitzades a principis d'abril de 1939. [part de la nota de l'edició castellana]